

5. VAD ÄR ANARKISM?

JONAS LUNDSTRÖM

SEX ÖGONBLICKSBILDER FRÅN det tidiga 2010-talet:

Runt ett köksbord i London, England, sitter tretton personer och delar en måltid av mat som har donerats eller odlats fram i det kristna kollektivets trädgård. Fem är papperslösa före detta prostituerade kvinnor, några är volontärer som bor i kollektivet under en period och för ytterligare några är detta sätt att leva ett livslångt uppdrag. Huset de befinner sig i är en plats där radikal gästfrihet, praktiskt arbete och envetet motstånd mot militarism och kapitalism är något helt naturligt. Gruppen är också en del av ett internationellt nätverk med ett hundratal liknande kollektiv.

På en väg i Genua, Italien, faller en 53-årig man plötsligt ihop. Han är chef för ett av landets kärnkraftsföretag, och har just blivit skjuten i benet av två förbipasserande personer på motorcykel. En grupp tar på sig attentatet i en kommuniké som bland annat kritiserar kärnkraftsindustrin, och som kopplar händelsen till en rad liknande attacker mot makten världen över de senaste åren. Händelsen kommer senare att användas av polis som en förevändning för frihetsberövanden och omfattande räder mot en rad kollektiv och enskilda personer i norra Italien.

I en skogsdunge i sydvästra Colorado, USA, sitter människor i en cirkel och samtalar om vägen till helande från civilisationens sår och sjukdomar. Under någon vecka har några hundra personer samlats djupt inne i skogarna för att söka gemenskap, motstånd och ett återerövrande av en vildare existens bortom

civilisationens förtryck och människans kontroll och utnyttjande av planeten. Inspirerade av lägret flyttar ett antal personer, däribland ett antal barn, senare ut i vildmarken för att försöka leva detta liv på mer permanent basis.

Utanför en nattklubb i Stockholm, Sverige, demonstrerar ett hundratal personer mot en krog som är ökad för sin behandling av papperslösa arbetare. Demonstrationen är den sista under ett veckolångt *No Border*-läger där sammanlagt cirka femhundra personer deltagit i samtal, demonstrationer och aktioner för en värld utan gränser. Aktionen har koppling till en långvarig facklig blockad mot restaurangen som pågått de senaste åren. Några personer blockerar en av ingångarna, och polisen svarar med pepparsprej och batongslag.

Bakom en mataffär i Concepción, Chile, står två personer och rotar i en soptunna. Deras experiment med permakultur har ännu långt kvar innan det självförsörjande målet är uppnått, och behöver därför kompletteras genom »dumpstring«.¹ Några gånger i veckan drar personer från kollektivet runt på stan för att samla in en mikroskopisk del av all den fullt ätbara mat som systemet ständigt kastar bort.

Genom ett bankfönster i Yogyakarta, Indonesien flyger en molotovcocktail och antänder den tomma lokalen. Så småningom döms två personer till fängelsestraff på ett år och åtta månader för attacken. Händelsen beskrivs av sympatisörer som en del av en kamp mot staten och kapitalets förtryck av människor, förstörelsen av miljön och maktens angrepp på traditionella folkgrupper, fattiga och urbefolkningar i Sydostasien.

Vad är det som förenar dessa sex scener ur den så kallade verkligheten? Jo, det handlar om initiativ som frammanats ur *anarkistiska* övertygelser.

Som exemplen antyder är anarkismen en mångfacetterad företeelse. När begreppen anarki, anarkism eller anarkister aktualiseras blir det ofta tydligt

---

¹ Permakultur är ett koncept för hållbar, småskalig odling som söker imitera mångfalden och samspelet i »naturliga« ekosystem. För en introduktion till dumpstring, se bloggen <http://dumpstr.at/>

hur många olika varianter, perspektiv och betoningar som finns på anarkismen. Och då inte bara från konkurrerande perspektiv utan även *inom* rörelsen. Bara att kalla det för »rörelse« kan väcka en livlig diskussion. Anarkismen har ingen lärofader (eller moder), och bland anarkister finns en rad olika betoningar och förståelser av hur anarki ska definieras och hur anarkismens centrum och gränser ser ut.²

Nu skiljer ju inte närvaron av olika perspektiv anarkismen från andra rörelser, företeelser eller begrepp. Liknande diskussioner finns även bland exempelvis muslimer och socialister. Det som möjligen är skillnaden gentemot andra traditioner är att det i den anarkistiska visionen åtminstone finns teoretiska resurser för att erkänna och betrakta mycket av denna mångfald som en *rikedom*, och inte som ett hot. Anarkister värjer sig ofta för perspektiv som gör anspråk på att vara uttömmande och utgöra sista ordet. På så sätt blir det lättare att undvika uppkomsten av ledare som vill dominera rörelsen eller göra anspråk på att vara experter och veta allt som behöver vetas. Anarkismen, har någon sagt, är inte ett svar utan en fråga.

Detta innebär att saker du läser i den här boken kan komma att både bejakas, diskuteras, ifrågasättas eller förkastas av andra anarkister, och detta gäller även detta kapitel. Det här är *mitt* perspektiv *just nu i just detta forum*, och att det ser ut på det här sättet har en rad olika förklaringar. Betrakta därför den här texten och andra i denna bok som inlägg i ett pågående samtal, snarare än texter som gör anspråk på att utgöra facit eller lärobok. Jag ser också gärna att du aktivt är med och diskuterar de påståenden jag gör i detta kapitel. Detta går att göra i olika forum, ett av dem är min blogg *Stigarna*³ där denna text återfinns under rubriken »Vad är anarkism?«

---

² Frågan går heller inte att lösa genom att prata om ett »centrum« eller en »minsta gemensam nämnare«. När exempelvis Jacobson gör det så beskrivs anarkisters minsta gemensamma nämnare på ett sätt som utestänger väldigt många, bland annat Gustav Landauer som Jacobson själv nämner. Jacobson, Staffan. 2006. *Anarkismens återkomst*. India Däck. s 33.

³ www.jlundstrom.se

Anarkism, anarki och anarkister

Orden anarki och anarkism kommer av grekiskans *an* = utan och *archos*, som kan översättas med ord som »härskare«, »ledare«, »styre«, »makt« eller »regent«.

Den arbetsdefinition som jag föreslår här är följande: anarkism är idén eller *visionen om en tillvaro utan regering eller styre som något omedelbart önskvärt*.⁴ Anarkister ser koncentrationen av makt och tillgångar hos (åtminstone) stat och kapitalägare som destruktiv och förtryckande, och förespråkar och experimenterar istället med andra sätt att relatera till varandra och omvärlden. Ett annat alternativ skulle kunna vara att beskriva anarkism som ett *medvetet motstånd mot hierarkier*. Den specifika personens eller gruppens utrymme att finnas till, förändras och fatta beslut utan att hämmas av maktstrukturer betraktas som central. Till skillnad från (andra?) politiska ideologier genomsyras anarkismen av en stor skepsis när det gäller maktpositioners användbarhet. Maktens ring bör förstöras i Domedagsbergets eldar, snarare än att användas till försök att göra gott.⁵

Två sinsemellan väldigt olika idétraditioner, som ofta ansetts stå nära anarkismen, är *kommunismen* respektive *anabaptismen*. En jämförelse med dessa strömningar kan underlätta beskrivningen av anarkismens särart. Både kommunismen och anabaptismen kritiserar de rika och den existerande staten, och vill ge utrymme för mer gemenskapsorienterade versioner av mänsklig samlevnad. På dessa sätt liknar de två ideologierna anarkismen, men de skiljer sig på ett märkbart sätt. Staten anses nämligen ha en viktig roll att fylla under en mellan- eller övergångsperiod. Kommunisterna menar att staten är nödvändig som verktyg för att grundligt genomföra arbetarklassens seger

---

⁴ Vissa kristna eller religiösa anarkister skulle säga »utan världsligt« eller »utan mänskligt« styre. Andra religiösa anarkister, t.ex. Mark van Steenwyk som talar om »the unkingdom of God« i sin bok *That Holy Anarchist* (2011, Missio Dei).

⁵ »My political opinions lean more and more to Anarchy, (philosophically understood, meaning the abolition of control)« skrev J.R.R. Tolkien den 29 november 1943 i ett brev till sin son Christopher. I samma brev: »The most improper job of any ... is bossing other men.«

över kapitalet, och först senare förväntas staten »vittra bort«. På liknande sätt har anabaptister vanligen, ända sedan rörelsens framväxt under den radikala reformationen på 1500-talet, gett utrymme i sin teologi för staten i väntan på gudsriket. I Anarkismens perspektiv däremot, är även den »bästa« staten ytterst sett en fiende.

Om *anarkism* är idén om en tillvaro utan härskare, så kan en *anarkist* sägas vara en person som på ett någorlunda tydligt sätt *bejaktar* denna idé eller vision, exempelvis genom att definiera sig som en anarkist. Det är dock inte ovanligt att anarkister säger sig vara skeptiska till både ideologier och kategoriseringar av människor, varför det kan vara svårt eller omöjligt att få en anarkist att medge att hen är »anarkist« ...

Av flera skäl kan det vara välgörande att skilja mellan *anarki* och *anarkism*.

Anarki skulle kunna beskrivas som en tillvaro utan styre såsom *levd praktik*. Anarki finns i de frihetliga zoner eller tillfällen där tvingande hierarkiska strukturer är frånvarande. Anarki är i denna mening något som existerat i oräkneliga sammanhang genom årtusenden. Vissa menar till och med att anarki är det tillstånd som släktet homo levde i under miljontals år innan civilisationens uppkomst. Det finns otaliga exempel på ursprungsbefolkningar, autonoma kollektiv, utopiska samhällen och religiösa kommuniteter som praktiserat och fortfarande praktiserar varierande grader av anarki under kortare eller längre tidsperioder. Och det finns ännu fler exempel på hur anarki får tillfälliga och lokala uttryck.⁶

Anarkismen som ideologi, däremot, har sina rötter i en västerländsk och modern idétradition. Detta innebär att de flesta människor som praktiserat anarki *inte* har varit anarkister, eller ens haft en aning om anarkismens existens.⁷ Samtidigt finns det många övertygade och medvetna anarkister som inte lever anarki i någon större utsträckning.

---

⁶ Se till exempel Colin Wards *Anarchy in Action* (1982, Freedom) och Peter Gelderloos *Anarchy Works* (2010, Ardent Press).

⁷ Scott, James C. 2010. *The Art of Not Being Governed*. Yale University Press.

Detta gör att det finns goda skäl att eftersträva ödmjukhet och återhållsamhet när det gäller synen på anarkismens och anarkisters roll. Att studera anarkism kan vara viktigt för anarkister, men det borde vara minst lika viktigt att lära sig om och av andra sociala rörelser, fenomen och människor som konfronterat förtryck och utfört frihetliga experiment. Och betydelsen av att lära sig om och av grupper och individer som länge levt utanför eller på tvärs med systemet, exempelvis ursprungsbefolkningar, nomadiserande eller marginaliserade grupper, kan knappast överskattas.

I mainstream-media och av politiker används begreppet anarki (och ofta också »anarkister«) som en nedsättande beteckning för ett tillstånd av kaos, våld och oordning. Mot detta har anarkister ofta bestämt invänt något i stil med fransmannen och anarkistpionjären Pierre-Joseph Proudhons (1809–1865) bevingade ord »Anarchy is Order.« Därav det välbekanta anarkist-A:et inuti bokstaven O. Vissa anarkister menar dock att denna betoning av anarki som ordning är ett försök att släta ut innebörden av anarki och lura de privilegierade att systemet och status quo inte är hotade. Hur det än är med den saken är det viktigt att vara uppmärksam på skillnaden mellan anarki/anarkism/anarkister som skällsord och nidbild och som en medveten politisk eller antipolitisk hållning.

Anarkismens uppkomst

Någon har föreslagit en periodisering av anarkismen i tre vågor. Den första skulle i så fall ha börjat runt 1850 och avslutats i och med det spanska inbördeskriget och Andra Världskriget. Den andra sägs ha inletts i slutet av 60-talet och bestod av något eller ett par decenniers nya sociala rörelser som betonade uppbrott och konventionsbrott, fred, gemenskap och motstånd. Den tredje vågen är i så fall alter/anti-globaliseringsrörelsen som i viss utsträckning organiserats utifrån anarkistiska ideal.⁸ Ett exempel från *andra* vågens anarkism

---

⁸ Gelderloos, Peter. 2010. *Anarchy Works*. Ardent Press. s 39–41.

skulle kunna vara den autonoma stadsdelen Christiania i Köpenhamn som ockuperades och togs över på 70-talet,⁹ och den *tredje* vågens uppkomst brukar ofta förknippas med blockaden av WTO-mötet i Seattle 1999.¹⁰ Här följer något som förhoppningsvis kan bli en inblick i § *första* vågens anarkism.

Arbetarrörelsespåret

Uppkomsten av anarkismen som en utbredd idé, ideologi eller vision, brukar förknippas med Europa under andra hälften av 1800-talet. Kontexten var ett samhälle i förändring, där kapitalismen och industrialiseringen vann mark. Många människor drevs eller lockades på grund av fattigdom och befolkningstillväxt till fabriker, industrier och de växande städerna, samtidigt som nya idéer spreds med allt större hastighet.

Men även i städerna och kring industrierna visade sig fattigdomen vara utbredd. Arbetslivets krav var ofta ohanterliga och de ekonomiska klyftorna enorma. Som ett motstånd mot dessa förhållanden växte efter hand arbetarrörelsen fram. Genom strejker, sabotage, demonstrationer och organisering sökte ivriga och ibland desperata arbetare mota kapitalisternas och den borgerliga statens makt.

Allt eftersom rörelsen växte, uppkom också allt tydligare sprickor mellan olika falanger. Dessa tendenser till splittring fick mer definitiva drag i och med att Karl Marx drev fram stats socialismen som Första Internationals officiella hållning, samtidigt som anarkisten Mikhail Bakunin (1814–1876) och andra likasinnade uteslöts under ett möte i Haag 1872.

Under den senare delen av 1800-talet och det tidiga 1900-talet kom arbetarrörelsen att utvecklas i tre huvudriktningar på ett sätt som gör sig gällande än idag. Revolutionära kommunister, reforminriktade socialdemokrater och

---

⁹ Thörn, Håkan (red.). 2011. *Space for Urban Alternatives*. Gidlunds förlag.

¹⁰ I boken *I stundens hetta* (red. Mathias Wåg, 2011, Roh-nin förlag) presenteras kronologiskt ordnade nedslag och manifest från rörelsen de senaste två årtiondena. Filmen *Battle in Seattle* (regi Stuart Townsend, 2007) är en dramatisering av händelserna 1999.

anarkister sökte på olika sätt att bekämpa kapitalet och den borgerliga staten. Ibland gjordes detta sida vid sida, men vid andra tillfällen bekämpade socialdemokrater, kommunister och anarkister också varandra.

Under 1800-talets sista årtionden kom också anarkismen att förknippas med ett antal attacker mot framför allt makthavare, poliser och företagsledare i bland annat USA, Frankrike och Italien. Bakgrunden var, förutom ekonomisk utsugning, fattigdom och eländiga arbetsvillkor, ett antal brutala och dödsbringande angrepp mot arbetare där polis och företagsledare samarbetade.

Mycket omskrivna är Haymarket-händelserna i Chicago i maj 1886. I samband med att tiotusentals arbetare demonstrerade och strejkade för bland annat åtta timmars arbetsdag, dödades flera demonstranter. Nya demonstrationer följde och under en polisinsats mot ett möte den 4 maj kastade en okänd person en bomb som dödade flera poliser. Polisen i sin tur öppnade eld mot folkmassan och dödade och skadade ett okänt antal. Det juridiska efterspelet till Haymarket-händelserna slutade med att fyra kända anarkister hängdes, trots att bevis på kopplingar till bomben saknades.

I flera andra fall var det dock otvetydigt anarkister som låg bakom aktionerna.

Denna period av anarkistiska attacker riktade mot arbetarfientliga personer hade föregåtts av en emellanåt utbredd våldsretorik. Sådana angrepp förespråkades också av flera namnkunniga anarkister. Många väntade med iver på den kommande revolutionen som skulle förändra samhället i grunden. Denna »handlingens propaganda«, som den kom att benämnas, väckte dock inte massorna på det sätt som en del hade hoppats. Istället följde en rad våldsamma hämndaktioner från staternas sida.¹¹

Denna sida av anarkismen kom efter hand att tonas ned till förmån för en tydlig antimilitarism och mer fokus på bland annat facklig organisering av

---

¹¹ Eva Blomberg skriver om den här perioden i sin artikel *Ur den förnedrande trälldomens grift* i antologin *Ett sekel av syndikalism* (2012, Federativ), där bland annat omständigheterna kring bombattentatet mot strejkbrytarbåten Amalthea beskrivs.

arbetare. Bilden av den typiske anarkisten som bombkastare har däremot av olika anledningar dröjt sig kvar.¹²

I vissa områden, däribland Spanien, Frankrike och Sverige, blev *syndikalismen* en kraft att räkna med.¹³ Syndikalismen är en decentraliserad och kampinriktad fackföreningsrörelse som är restriktiv när det gäller kompromisser och samarbete med stat och kapital. Den syndikalistiska visionen är i grunden anarkistisk, och kallas ibland också *anarkosyndikalism*, även om många som inte kallar sig anarkister också har tillhört syndikalistiska fackförbund. I förlängningen vill syndikalismen se en social revolution där staten och kapitalet störtas genom att samhällets viktiga funktioner tas över av arbetarstyrda och direktdemokratiska råd. Samtidigt ligger syndikalismens betoning på att redan nu flytta fram arbetarnas positioner.¹⁴

Historiska avtryck

Vid några tillfällen har anarkismen som rörelse gjort mer distinkta avtryck som brukar nämnas även i den gängse historieskrivningen, och dessa kan vara viktiga att känna till. Detta innebär dock inte nödvändigtvis att exemplen ska betraktas som representativa eller som ideal. Att de uppmärksammas beror kanske dels på att det handlat om massrörelser som konkret drivit statsmakten till reträtt, och dels på att våldsamheten i (och framför allt *mot*) dessa exempel är så pass spektakulär.

Paris-kommunen: från den 18 mars till den 28 maj 1871 fungerade den socialistiska Paris-kommunen i opposition till staten som ett resultat av ett folkligt uppror. Anarkister, däribland skolläraren Louise Michel (1830–1905)

---

¹² Någon har påpekat att 99,99 procent av alla anarkister antagligen aldrig kommit i kontakt med en bomb i sitt (anti-)politiska arbete, samtidigt som alla stater förutsätter en uppsjö bomber för att fungera.

¹³ Se Kristina Boréus (red) *Ett sekel av syndikalism* (2012, Federativ) för en maffig inblick i den svenska syndikalismen. På s 11–12 återfinns *Manifest för Sveriges arbetare* från SAC:s grundande.

¹⁴ Anarkisten Martin Nilsson skriver om förhållandet anarkism–syndikalism i sin artikel Hundraåringen behöver mer idédebatt! i *Ett sekel av syndikalism* (2012, Federativ).

stödde eller deltog aktivt i upproret och kommunen. Slutet blev dock blodigt, med flera tusen dödade, skadade och fängslade när staten till sist segrade. Michel och andra deporterades till straffkolonier. Trots nederlaget kom den korta Paris-kommunen att bli en viktig inspirationskälla för anarkister och socialister, samtidigt som speciallagar stiftades som förbjöd socialistisk verksamhet och drev anarkister och Internationalen under jorden.¹⁵

Ryska revolutionen: anarkister var aktiva innan och under den ryska kommunistiska revolutionen 1917, och utomlands var det många anarkister som satte stort hopp till utvecklingen. Under en kortare period 1917–1918 styrdes många arbetsplatser av så kallade sovjet; lokalt ordnade, självstyrande och direktdemokratiska råd som först uppträdde under den tidigare revolutionen 1905. Det blev dock ganska snart tydligt att bolsjevikerna var helt ointresserade av att låta anarkistisk och annan form av autonomi eller direktdemokrati hållas, och hårda förföljelser inleddes.¹⁶ Denna utveckling beskrivs bland annat av Emma Goldman (1869–1940) som på grund av sin antimilitaristiska agitation och anarkistiska övertygelse deporterades tillsammans med andra anarkister från USA till Ryssland.¹⁷

En omtalad episod i det tidiga Sovjet är attacken 1921 mot flottbasen Kronstadt. Här hade en frihetlig kommun med en radikal historia och tydligt anti-auktoritära tendenser utvecklats, men när Kronstadt-matroserna gjorde motstånd mot dåliga arbetsförhållanden även under den nya regimen, angreps de av kommunisterna och det hela slutade i ett blodbad.

I Ukraina hade anarkisten Nestor Makhno (1888–1934) tillsammans med andra byggt upp en stark anarkistisk rörelse. Efter oktoberrevolutionen organiserades en autonom region med miljontals invånare där många experiment genomfördes med mer jämlika och decentraliserade ekonomiska och sociala

---

¹⁵ Woodcock, George. 1994. *Anarkismen*. Schildts & Söderströms. s 236.

¹⁶ Ibid. s 340.

¹⁷ Goldman, Emma. 2008. *My Two Years in Russia; An American Anarchist's Disillusionment and the Betrayal of the Russian Revolution by Lenin's Soviet Union*. Red and Black Publishers.

arrangemang.¹⁸ Under inbördeskriget 1919–1920 förde Makhnos frivilliga bondearmé ett tidvis mycket framgångsrikt gerillakrig under den svarta anarkistiska fanan mot både den kommunistiska röda armén under Trotsky och den antikommunistiska alliansen (vita armén). Makhno och anarkisterna har samtidigt anklagats för att ibland ha uppträtt mycket brutalt och våldsamt, en kritik som kommit bland annat från mennoniter.¹⁹

Spanska inbördeskriget: Den relativt nybildade spanska republiken och den socialistiska regering som segrat i valet 1936, utmanades i juli månad av en grupp generaler som inledde ett väpnat uppror. Detta ledde till ett inbördeskrig som varade till 1939 och som till sist slutade med seger för fascismen och den ledande generalen Francisco Franco. Franco etablerade en diktatur som skulle komma att vara ett halvt sekel.

Det spanska inbördeskriget utkämpades mellan en allians av fascister, nationalisterna, konservativa och rojalister på ena sidan och anarkister, socialister och liberaler på andra sidan.

Omvärlden hade blickarna riktade mot utvecklingen i Spanien, och fyrtio tusen frivilliga reste för att strida mot fascismen, däribland hundratals anarkister från Sverige. Det syndikalistiska facket CNT med starka anarkistiska influenser genom bland annat FAI (Federación Anarquista Ibérica), organiserade miljontals arbetare i Spanien.

När fascisterna pressades tillbaka var Barcelona och stora områden i Katalonien, Aragonien och Andalusien under en tid genomsyrade av anarkistiska praktiker och idéer. Anarkister allierade sig av taktiska skäl med andra antifascister och försvarare av republiken, och kom till och med att under en period ingå i regeringen.

---

¹⁸ Guérin, Daniel. 1998. *Anarchism*. Monthly Review Press. s 98. Se också Peter Gelderloos *Anarchy Works* (2010, Ardent Press, s 184–190) om den ukrainska anarkismen och Makhno.

¹⁹ Mennoniterna är en gren av den kristna anabaptistiska rörelsen. Se Wikipedias artikel för referenser till konflikten mellan mennoniter och anarkister i Ukraina: http://en.wikipedia.org/wiki/Nestor_Makhno

En mängd experiment med kollektivisering och alternativa sätt att leva och organisera sig genomfördes innan och under inbördeskriget, och bland annat fördes vegetariska, feministiska och nudistiska perspektiv fram. Jorden omfördelades på många platser så att tusentals människor fick möjlighet att försörja sig själva och bestämma över sitt eget arbete, kvinnor klev fram på den offentliga arenan och många traditionella hierarkier utmanades.

Efter hand började kommunisterna genomföra utrensningar bland anarkisterna, samtidigt som Franco fick stöd från Nazityskland och Mussolinis fascistiska regim i Italien. Den republikanska sidan hade emellertid, på grund av det europeiska vapenembargot och noninterventionspakten, bara möjlighet till stöd från Sovjet, vilket stärkte de stalinistiska kommunisterna ytterligare. Både under dessa händelser och efteråt har många problematiserat militariseringen av anarkismen och de kompromisser som anarkisterna gjorde i förhållande till regeringsmakt och sina allierade i de antifascistiska stridernas namn.

Inte bara ekonomisk klasskamp

Anarkismen uppträdde under den första vågen inte bara som ekonomiskt inriktad klasskamp, även om detta ofta var huvudfokus. Socialanarkister kombinerade i regel klasskampsperspektiv och kritik av kapitalismen med andra frihetliga och icketraditionella impulser.

I Ryssland menade exempelvis geografen Peter Kropotkin (1842–1921) att social-darwinisterna som betonade en tävlingsinriktad kamp för överlevnad hade fel, och att det centrala för en arts framgång istället var samarbete och ömsesidig hjälp. Med bland annat detta som inspiration blev Kropotkin en populär röst för den anarkokommunistiska visionen.

I USA kom Kropotkins vän Emma Goldman att kombinera anarkokommunism med ett starkt patos för individens frihet. Goldman kritiserade hierarkiska institutioner och praktiker som kyrka, skola och äktenskap, och drev en feministisk analys av maktförhållandena mellan könen. Voltairine de Cleyre (1866–1912), å sin sida, placerades i ett katolskt kloster av sin far som tonåring,

men började sin radikala bana som amerikansk ateist och »fritänkare«. Cleyre drogs först till individualanarkistiska kretsar men närmade sig efter hand Goldmanns vision, men med gröna och civilisationskritiska tendenser.

I Sverige blev vänsterpersonen Henrik Bernhard (Hinke) Bergegren (1861–1936), som under några decennier var anarkist, känd (och dömd) för sin frispråkiga och envetna propaganda för preventivmedel. Den så kallade *Lex Hinke* mot preventivmedelsupplysning instiftades av riksdagen. Liknande perspektiv drevs av organisatören och Arbetaren-skribenten Elise Ottesen-Jensen (1886–1973). Den frihetliga socialisten och författaren Moa Martinson, som hade syndikalistiska böjelser, blev omdebatterad för sina sexuellt frispråkiga romaner.²⁰

Gemenskapsspåret

Att på ovanstående sätt koppla anarkismens uppkomst till arbetarrörelsen är *ett* sätt att beskriva det hela. Men det finns andra tänkbara varianter.²¹ Ett spår skulle kunna vara att starta från humanismen, upplysningen och franska revolutionens idéer om frihet, jämlikhet och broderskap. Den engelske journalisten och författaren *William Godwin* (1756–1836), som var friförsamlingspastor och samtida med den franska revolutionen, blev ateist och utvecklade 1793 i sin bok *Politisk rättvisa* en anarkistisk ideologi. I hans skrift förkastades staten, rikedomssamling och institutioner, och istället förespråkades fria individer och småskaliga, jämlika gemenskaper.²² Godwin hade också ett kort äktenskap med kvinnorrättskämpen Mary Wollstonecraft (1759–1797).

Denna version av anarkismens uppkomst skulle också kunna lyfta fram kristna »sekte«, heretiker och friförsamlingar. 1500-talets anabaptister och

---

²⁰ Kristina Lundqvist skriver om både Bergegren och Ottesen-Jensen i sin artikel Ottar i *Ett sekel av syndikalism* (2012, Federativ).

²¹ Woodcock delar exempelvis in sitt verk i två delar; *Idén* respektive *Rörelsen*. Woodcock, George. 1994. *Anarkismen*. Schildts & Söderströms.

²² Woodcock (Ibid) påpekar (s 52–54) hur mycket av Godwins teorier som i själva verket liknar läror och praktik i den friförsamlingsrörelse där denne hade sin bakgrund.

1600-talets *Shakers*, *kväkare* och *Diggers* gjorde saker som att starta kommuniteter, utmana hierarkier och traditionella föreställningar, ockupera land och förespråka egendomsgemenskap och jämlikhet. Den ryska stats- och egendomskritiska och pacifistiska sekten *Doukhoborerna* samt 1700- och 1800-talets experiment med utopiska samhällen, inspirerade av människor som Charles Fourier (1772–1837) och Robert Owen (1771–1858), skulle också kunna betonas i det här perspektivet. Dessa praktiker och idéer om egendomsgemenskap, jämlikhet, frihet och direkt aktion levde sedan vidare i anarkistisk tappning via diverse kollektiv- och gemenskapsexperiment. Två tänkare som drev på den här inriktningen var tysken Gustav Landauer och den ryske författaren Leo Tolstoj.

I Tyskland kom Gustav Landauer (1870–1919) att förespråka en revolution som börjar med att människor förändrar sig själva, lämnar städerna och skapar autonoma lantliga kollektiv.²³ Landauer är omtalad för sin uppfattning att staten inte är en storhet utanför människan som kan krossas med våld, utan snarare ett specifikt sätt att förhålla oss till varandra. En revolution blir därför möjlig genom att vi lär oss att relatera annorlunda till varandra. Landauer hade kontakt med och inspirerade Eberhardt Arnold (1883–1935) som tillsammans med bland andra Emmy Arnold grundade den nyanabaptistiska kristna komunitetsrörelsen Bruderhof.²⁴ Sitt arbete i den socialistiska rörelsen och stöd till bland annat oktoberrevolutionen 1918 och den fria republiken i Bayern, ledde till att Landauer dödades av tyska soldater 1919.²⁵

---

²³ Landauer har ofta en tillbakaskjuten plats i anarkistisk historieskrivning. Gabriel Kuhns bok *Revolution and Other Writings: A Political Reader* (2010, PM Press) ger dock en god inblick i Landauers liv och tänkande.

²⁴ *Against the Wind* är en biografi om Arnold utgiven av Bruderhofs eget förlag och finns att hämta som gratis e-bok på <http://www.plough.com>. Idag finns ett antal Bruderhof-kommuniteter med några tusen medlemmar som praktiserar egendomsgemenskap, har egen produktion, strävar mot självförsörjande, fattar beslut med konsensus och bedriver socialt arbete. Samtidigt har rörelsen idag tydligt patriarkala, moralkonservativa och sekteriska drag. För mer om Bruderhof, se deras hemsida: <http://www.bruderhof.com>

²⁵ Kuhn, Gabriel. 2010. *Revolution and Other Writings: A Political Reader*. PM Press.

I Ryssland blev den världsberömda författaren Leo Tolstoj (1828–1910) successivt omvänd till anarkismen och kom att kombinera anarkistiska idéer med ett fokus på Jesus från Nasaret. Inte minst var det bergspredikans tal om fiendekärlek och icke-motstånd (tolkat som ickevåld) som inspirerade Tolstoj.²⁶ Samtidigt tog denne avstånd från kyrkan och omtolkade den kristna dogmatiken. Tolstoj förespråkade en kärleksanarkism som även inkluderade djuren, och kom att föra en dialog med Mahatma Gandhi (1869–1948) som inspirerade denne i frihetskamperna i Sydafrika och Indien. En rad kommuniteter med tusentals medlemmar växte fram inspirerade av Tolstoj, men rörelsen tynade efter hand bort under hård förföljelse.²⁷

Det individualistiska spåret

Ett tredje perspektiv på anarkismens uppkomst skulle kunna betona individens frihet och upplysningens vilja att bryta med förtryckande traditioner, strukturer och sammanhang. En sådan individualanarkistisk version av anarkismens uppkomst skulle i så fall kanske betona oorganiserade individers specifika aktioner. Den frihetliga och »feministiska« puritanen Anne Hutchinson (1591–1643), amerikanen Benjamin Tucker (1854–1939) som publicerade tidskriften *Liberty*, eller den tystlåtna tysken Johann Kaspar Schmidt (1806–1856), mer känd som Max Stirner kan knytas till den här »traditionen« (!).

Den sistnämnde chockerade sin samtid i verket *Den ende och hans egendom*, och har förblivit en av de främsta rösterna för individualanarkismen. Stirner beskrev Egot som det enda av betydelse inför vilket förslavande principer och fenomen såsom staten, ägandet, traditioner och abstraktioner som »människan« bleknar bort. Ibland brukar också författaren och vegetarianen Henry David Thoreau (1817–1862) beskrivas som en viktig inspirationskälla för anarkister.

---

²⁶ Tolstoj kallade dock aldrig sig själv anarkist eftersom många kopplade begreppet till våldsentat.

²⁷ Gelderloos, Peter. 2010. *Anarchy Works*. Ardent Press. s 30. Boken *The Kingdom of God is Within You* skrev Tolstoj 1894 efter sin bannlysning.

Thoreau var civilisationskritisk, gjorde på egen hand ett omtalat experiment med enkel livsstil i skogen och myntade begreppet »civil olydnad« genom att förespråka individuellt ickesamarbete med den slavstödjande regeringen.

Anarkistiska kännetecken och betoningar

I den mån läsaren tycker det känns svårt att få ett bra grepp om anarkismen, kommer här ett litet ABC-känn-igen-din-anarkism/anarkist. Detta är en selektiv lista med exempel på praktiker, begrepp och betoningar som kan uppfattas som typiska för anarkism/anarkister. Givetvis finns det anarkism som saknar en del av dessa kännetecken, och en eller två av dessa egenskaper betyder inte självklart att man har att göra med anarkism eller anarkister.

Kännetecken

Alternativa ekonomier. Många anarkister har experimenterat med frihetliga ekonomiska praktiker som utmanar det kapitalistiska och statsstyrda ekonomiska systemet. Det kan handla om allt från alternativa valutor till byteshandel, gåvoekonomier, egendomsgemenskap, ett liv i radikal enkelhet, »free shops« eller Robin Hood-aktiga »stöldar« från de rika och deras institutioner.

Antimilitarism. Få saker är mer hierarkiska och statskramande än militären, varför antimilitarism ofta har varit ett framträdande anarkistiskt signum. Det svenska antimilitaristiska direktaktionsnätverket Ofog är ett bra exempel på anarki. Sedan 2002 har ofogare arrangerat eller deltagit i blockader av kärnvapenbaser, intrång på militära övningsfält och vapenfabriker, rosamålning av krigsmateriel, avrustning av vapen avsedda för export till krigförande länder och kampanjer mot försvarsmaktens reklam.

Black bloc. Svarta block är en *taktik* (inte en rörelse eller vissa individer, som många tycks tro) som används i samband med demonstrationer som ett sätt att stärka modet, samhörigheten och skyddet vid konfrontationer. Idén är att klä sig enhetligt, enkelt (svart) och maskerat. Svarta blocket-taktik har använts både vid vanliga demonstrationer, vid tillfällen där storföretagens

eller statlig egendom attackerats, samt vid våldsamma konfrontationer med polisen. Svarta block i sig säger ingenting om vilka mål en demonstration har, exempelvis om den är beredd att tillfoga fiender kroppskada eller om den är ickevåldslig.

Direkt aktion/Do It Yourself. Anarkister kan bara stå ut med parlamentarism och lobbying till en viss gräns. I grund och botten klappar deras hjärta för *direkt aktion*, det vill säga att själv agera direkt för/mot de förhållanden som behöver förändras eller skapas. Anarkisten tycker det är bättre att stötta utvisningshotade migranter som gömmer sig, ställa sig i vägen för deportationsbussen eller hjälpa en person att bryta sig ut ur förvaret, än att skriva upprop till migrationsministern eller rösta på ett parti som talar om behovet av en »human asylpolitik«. Anarkismen genomsyras också i linje med detta av en utpräglad Do it yourself (DIY)–anda.

Djur- och jordbefrielse. Aktionsnamnen Jordens Befrielsefront (JBF/ELF) eller Djurens befrielsefront (DBF/ALF) används i anonyma (ickevåldsliga) direktaktioner som syftar till att befria djur eller sabotera ekonomiskt för företag, och har tydliga anarkistiska kopplingar eller undertoner.²⁸

Fångkamp, fängelsekritik och »copwatch«. Anarkismen strävar ju efter statens utplånande, till statens stora missnöje. Därför har otaliga anarkister genom historien drabbats av polisens våld och det juridiska systemets taggtråd. Detta har i sin tur gett nya insikter och lett till solidaritetsarbete och ett öga som försöker registrera och uppmärksamma statens våldsamhet och förtryck, exempelvis genom att filma polisvåld. »Fuck the police« (FTP) är en ganska utbredd anarkistisk attityd, som fötts ur otaliga erfarenheter av polisvåld och trakasserier. För vissa innebär »Fuck the Police« ett förkastande av polisen som institution, och implicerar inte nödvändigtvis eller primärt angrepp på

---

²⁸ Mycket sevärd Oscars-nominerad dokumentären *If a Tree Falls* (2011) av Marshall Curry marknadsförs som »a story of the Earth Liberation Front«, men handlar huvudsakligen om Daniel McGowans öde, och undviker medvetet tydliga referenser till anarkism. *Bold Native* (2010) är en spelfilm om djurbefrielse.

eller kritik av enskilda polispersoner, medan antipolisattityden för andra är synonymt med ACAB (All Cops Are Bastards).

Husockupationer. Om en övergiven byggnad ockuperas på ett synligt sätt är det inte sällan ett tecken på att anarkister är närvarande. Husockupationen kombinerar kampen för de egna behoven med direkt aktion, gemenskapsbyggande, frihetliga zoner och kreativ kritik mot den ekonomiska ojämlikheten.

Ickehierarkiskt beslutsfattande. I den mån anarkister har inflytande i beslutsfattande grupper eller nätverk, så förespråkas i regel någon form av beslutsfattande där delaktigheten är hög och där inte endast några få bestämmer. Det kan exempelvis handla om direktdemokrati, tillfälliga nätverk, vängrupper, ett stort utrymme för enskilda personers initiativ eller konsensusbeslutsfattande.

Illegalism. Att vurma för laglydnad är inte speciellt anarkistiskt, men även här finns ett brett spektrum. I ena änden finns välanpassade »skrivbordsanarkister« och de som huvudsakligen vill bryta mot lagen öppet och riktat genom så kallad civil olydnad.

I andra änden finns personer som utför anonyma attacker mot förtryckande strukturer, eller som även i andra sammanhang ofta ignorerar eller bryter mot lagar och förordningar, exempelvis genom att inte alltid betala där detta förväntas.

No Border/antifascism. Fascismen är faktiskt inte bara ett skällsord, utan också en ideologi som är starkt nationalistisk och där individen per definition är underordnad staten. Fascism går därför också alltid hand i hand med rasism och främlingsfientlighet. Anarkister har ofta haft anti-fascism och antinationalism högt upp på agendan i olika former. Det kan handla om allt från direkt stöd till migranter, till direkt aktion mot nationsgränser, till att störa och förstöra fascismens och rasismens offentliga plattform. Antifascistiska rörelsen (AFA) och Revolutionära Fronten är två nutida exempel i Sverige på anarkistiskt inspirerad militant antifascism. Även nätverken Ingen Människa Är Illegal och Aktion mot deportation har anarkistiska influenser.

Betoningar

Om du som anarkist möter en annan person som kallar sig anarkist kanske du utgår från att ni har ungefär samma syn på världen. Men detta är inte alls givet. En person som kommer från en konservativ kristen miljö och har närmat sig anarkismen driven av tanken på ickevåld och kärlek kan bli minst sagt förvånad av att möta en anarkist för vilken klasshatet är centralt eller någon som brinner för polyamori (flera kärleksrelationer samtidigt). Anarkister som vill bränna ned civilisationen kan ha svårt att samarbeta med anarkister som har som mål att *ta över* kontrollen över produktionsmedlen. Människor för vilka »samhället« i sig är en förtryckande storhet kan ha problem med att relatera till en anarkism för vilken samhället är en revolutionär kraft potentiellt i opposition till staten. Samtidigt kommer alla dessa personer antagligen ha passioner, praktiker och idéer som de har gemensamt.

Att ha en viss känsla för att det finns olika anarkistiska inriktningar kan underlätta navigeringen i den radikala världen. Nedan nämner jag ett antal »ism:er« för den som vill fördjupa sig, det betyder dock inte att dessa etiketter alltid är användbara. (En ursäkt till alla som hatar ismer...).

Ett förslag är att betrakta anarkistiska betoningar som respons på olika frågor:

Bör individen eller gemenskapen stå i visionens centrum? – Individual- eller socialanarkism.

Hur ska resurserna förvaltas (ekonomi)? – Mutualism, kollektivism, kommunism, primitivism.

Vilken aspekt av förtrycket är den primära fronten? – Grön anarkism, queer-anarkism, anarkafeminism, antispeciesistisk/djurbefrielseanarkism, klasskampsanarkism.

Hur är förhållandet mellan mål och medel? – Insurrektionalism/upp-
rorsanarkism, nihilism, anarkopacifism, syndikalism, exodus-anarkism
(=bygga-självförsörjande-kollektiv-eller-nomadiserande-grupper-på-landet-
eller-i-skogen-anarkism)

Det är möjligt att betrakta dessa perspektiv som olika godtagbara betoningar som ofta kan kombineras eller leva sida vid sida, snarare än som olika konkurrerande »skolor« åtskilda av vattentäta skott.²⁹ Den socialistiskt (och frihetligt) inspirerade och inspirerande ursprungsbefolkningsrörelsen zapatisterna talar om »en värld med plats för många olika världar.« Detta, som skulle kunna beskrivas som en »ekumenisk« anarkism, har förvirrande nog *i sig* beskrivits som en inriktning. Historiskt har denna gått under namnet *anarchism without adjectives*, och den främsta förespråkaren har kanske varit Voltairine de Cleyre.

Då ett ickedogmatiskt förhållningssätt ofta är typiskt för anarkister är det heller inte förvånande att människor med en samhällskritisk inställning ofta rör sig över tid mellan olika radikala inriktningar och betoningar. Ett spännande exempel är den anarkistiske talaren Ashanti Alston Omowali, som på 60-talet var aktivist inom den militanta svarta befrielseorganisationen Black Panther Party. Alston har senare kommit att röra sig mot anarkismen och betona hur olika förtryck och maktordningar hör ihop och samverkar. Detta betonas också av det så kallade intersektionalitetsperspektivet.³⁰

Det finns förstås också, och har alltid funnits, en rad olika uppfattningar som skiljer sig åt mellan anarkister utan att det finns något namn för det. Exempelvis är spektrumet brett när det gäller personlig livsstil och förhållandet till »systemet«, alltifrån de som bor i egenbyggda kojor i skogen till den anarkistiska försvarsministern under spanska inbördeskriget.

Det senaste bidraget till anarkismen är kanske postanarkismen, som med inspiration från poststrukturalistiska tänkare som Michel Foucault och Judith Butler experimenterar med ett perspektiv på anarkismen som problematiserar den historiska anarkismens upplysningstankar om individens frihet, män-

---

²⁹ Men även en bred förståelse av anarkism har gränser. Jag räknar exempelvis inte in så kallade anarkonationalister eller anarkokapitalister i den anarkistiska rörelsen.

³⁰ Intersektionalitet är en sociologisk teori och ett analytiskt hjälpmedel för att studera hur olika former av diskriminerande maktordningar samverkar i ett samhälle.

niskans natur, en statisk syn på makt och så vidare. Detta sätt att analysera anarkismen betonar också att anarki är något som ständigt återskapas och omformuleras av dem som deltar i specifika motståndskamper.

Anarkism och andlighet

Eftersom den här boken handlar om mötet mellan kristen tro och anarkism, så kan det vara värt att säga något om förhållandet mellan anarkism och andlighet/religion.³¹

Det är väl ingen hemlighet att ateism och anarkism haft en kärleksrelation. Det gamla anarkistiska utropet »Inga gudar, inga herrar«, eller Bakunins påstående att »om gud skulle finnas så måste han avskaffas«, har varit ganska typiskt för anarkister. Denna ateism skulle dock kunna beskrivas som »kristen«. Den gud som angrips är primärt den kristna guden som sammankopplas med en kyrka allierad med staten, patriarkatet och kapitalet. Samtidigt finns kristna influenser, som ibland är oupptäckta eller dolda. En hel del av de klassiska anarkisterna använder också kristna eller bibliska metaforer och anspelningar flitigt. Emma Goldman kan exempelvis beskriva sin kamrat Alexander Berkman (1870–1936) fängelsetid som hans »Golgata«, omtala Leo Tolstojs tro med stor respekt och beundrande berätta om människor som »offrar sig för Saken.«³²

Det finns dock andra former av andlighet än ateism bland anarkister. Människor som kombinerar anarkism med kristen tro, eller som betraktar kristen tro som »anarkistisk«, har funnits från anarkismens början. Ibland har detta fått gemensamma eller organiserade uttryck som exempelvis i *Catholic Worker*, en kristen rörelse av frihetliga aktivist- och gästfrihetskollektiv som grundades i USA av bland annat Dorothy Day (1897–1980) på 30-talet. Den kristne sociologen Jaques Ellul (1912–1994) skrev från ett tydligt anarkistiskt perspektiv, inte sällan kombinerat med bibelutläggningar. De senaste decen-

---

³¹ För fler exempel se t.ex. Christoyannopoulos, Alexandre (red). 2009. *Religious Anarchism: New Perspectives*. Cambridge Scholars.

³² T.ex. Goldman, Emma. 2006. *Anarkistiska minnen*. Federativ. s 135.

nierna har det vuxit fram en rörelse av kristna anarkister som påverkat bland annat Shane Claiborne (f. 1975) och den nymonastiska rörelsen. Nätverket *Jesus Radicals*, som drivs av bland annat Nekeisha Alexis-Baker, har skrivit och arrangerat konferenser under ett tiotal år om relationen mellan kristenheten och anarkismen. Anarkoprimitivismen har å sin sida påverkat bland annat teologen Ched Meyers och bandet Psalters. 2009 samlade den kristna anarkoprimitivistiska konferensen *Gathering Around the Unhewn Stone* några hundra personer.

Även tidsskriften *In the Land of the Living* utforskar detta perspektiv. Det har förstås också funnits anarkister för vilka tron haft en tillbakaskjutet roll eller som närmat sig en kristen tro. Gustav Landauer (se tidigare sidor) som hade judiskt påbrå beundrade Jesus och närmade sig mot slutet av sitt liv en kristen mystik färgad av Mäster Eckhart.

Buddhistiska anarkister har bland annat använt religionens tankar om lidande, den ständiga förändringen och frånvaron av ett stabilt själv för att argumentera mot staten och kapitalet. Prästen Uchiyama Gudo (1874–1911) var zen-buddhist, socialist och anarkist och avrättades 1911 efter att ha uppmanat till jordreformer, desertering och motstånd mot kejsaren. Aktivisten och poeten Diane di Prima (f. 1934) i USA är ett senare exempel. Bloggaren Ian Mayes driver idag (juli 2013) ett uttryckligt buddhistiskt anarkistiskt perspektiv.³³

Det tidigaste uttrycket för en slags »anarkism« sägs ibland finnas hos den taoistiska filosofen Laozi på 500-talet f.v.t. Taoistisk undervisning om individens roll samt vikten av distans till rikedom och hierarkier kan sägas anknyta till anarkismen.

Även inom islam finns praktiker och tankegångar som pekar i en anarkistisk riktning. Exempelvis kan omsorgen om de fattiga, församlingens roll, ränteförbudet, mystiken och underkastelsen tolkad som en relativisering av andra

---

³³ <http://parenthesiseye.blogspot.com>

hierarkier användas som en bas för anarkistiska öppningar. Hakim Bey (Peter Lamborn Wilson) f. 1945, mest känd för begreppet Temporär Autonom Zon (TAZ), och Anthony T. Fiscella är två personer som utforskat detta.

Aktivisten Walter Bond är ett exempel på en mer komplex relation mellan islam och anarkism. Bond, som 2011 dömdes till sammanlagt tolv års fängelse för aktioner kopplade till Animal Liberation Front, deklarerade i ett öppet brev i slutet av 2011 sin omvändelse till islam, och antog därefter namnet Abdul Haqq. Bond har beskrivit sin tro som sufism/mystik islam, och i samband med sin omvändelse tillkännagav denne samtidigt sin oförmåga att i fortsättningen identifiera sig som anarkist respektive ickevåldsförespråkare. Våren 2013 uttryckte Bond dock på nytt ett närmande till anarkism och en distansering gentemot religionen.³⁴

Många gröna anarkister är också civilisationskritiker, och förespråkar antingen anarko-primitivism (Layla Abdel Rahim, Nette Enström och John Zerzan) eller »post-civilization«. Inom denna riktning betraktas ursprungsbefolkningar, i synnerhet nomadiserande samlar-jägar-kulturer, som ett exempel på anarki utanför civilisationen. Inom dessa kulturer är animism, det vill säga beskrivningen av djur och växter och jorden som fyllt av ande/andar, ofta utbredd, vilket gör att gröna anarkister ibland också förespråkar animism. Vissa kristna anarkoprimitivister vill också se kopplingar mellan kristen tro och animism.

Den anarkistiske författaren Gabriel Kuhn (f. 1972) har lanserat en »materialistisk panteism« som en bas för ickehierarki och radikal antifascism. Denna materialistiska panteism skulle gå bortom den hierarkiska uppdelningen mellan ande och materia och betona alltings samhörighet. »We are close to God wherever diversity is preserved and interconnectedness understood.«³⁵

---

³⁴ <http://supportwalter.org/SW/index.php/2012/10/02/kira-kalinina-interviews-abdul-haqq-for-the-voice-of-russia-part-2>
<http://anarchistnews.org/content/total-liberation-interview-walter-bond-anarchy-abortion-rights-anti-colonialism-animal>

³⁵ http://www.alpineanarchist.org/r_materialistic_panteism.html (skrivet under pseudonym)

Dessa exempel är inte uttömmande, men torde i alla fall antyda att anarkism inte per automatik eller självklart utesluter andlighet eller ens religion, och att det finns frihetlig potential inom religionernas egna traditioner. De enda versioner av religion som per definition är oförenliga med anarkism är kanske de som förankrar den rådande ordningen i viljan hos en härskargud. Å andra sidan kanske just detta är en aspekt som alltid präglar majoritetsversionerna av alla »religioner«?

Anarkismen i framtiden

Givetvis är anarkismen inte okänslig för trender eller historiska förändringar och händelser. De två världskrigen innebar exempelvis en kraftig tillbakagång för anarkismen. En så inflytelserik anarkist som Peter Kropotkin uppslukades av krigshetsen och chockerade många anarkister genom att stötta de allierade i det första världskriget. Men anarkismen har oftast varit antimilitaristisk, och krig kan därför också bidra till ett uppsving för anarkilängtan.

I slutet av 60-talet samverkade antikrigsprotester i USA med hippierörelsen, studentuppror i Frankrike och andra faktorer som innebar ett återupplivande av anarkistiska idéer. Även 1990-talet och det tidiga 2000-talet har inneburit en renässans för anarkismen i och med anti/alterglobaliseringsrörelsen, krigsprotester, antirasism, djurbefrielse, queer-perspektiv och en fördjupad civilisationskritik.

Där den klassiska anarkismen började som en rörelse som framför allt ifrågasatte kapitalets och statens makt, har många anarkister efter hand lärt sig av andra befrielsekamper, och kommit att inkludera en medvetenhet om fler förtryck och hierarkier.

Det är givetvis svårt att förutsäga anarkismens kommande utveckling, och till skillnad från andra ideologier gör inte anarkismen anspråk på att ha någon karta som beskriver landskapet som ligger framför. Men vad de senaste åren tycks ha klargjort är att frihetliga praktiker och idéer inte har spelat ut sin roll. I den så kallade arabiska våren har anarkister deltagit och hejat på och

Occupy-rörelsen³⁶ har i viss utsträckning drivits av anarkister och offentligt gestaltat anarkistiska idéer. I Sverige har anarkister och anarkistiska idéer gått i bräschen för ett intensifierat motstånd mot deportationer och gränsförtryck. I socialt turbulenta situationer som i Grekland, Italien och Chile har en anarkism med en bas i sociala center, husockupationer och frihetlig organisering klivit fram tydligare på den offentliga arenan. Samtidigt blir tecknen allt fler på att dagens civilisation är ohållbar och ödesmättat destruktiv, vilket borde göra det allt mer angeläget för oss att lära av alternativa sätt att leva och tänka.³⁷

När vi ser alla sprickorna i systemets murar så kan vi ana att en annan värld, eller åtminstone väg, är möjlig. I murens öppningar spirar något livgivande och andra alternativ blir synliga, oavsett hur otydliga, sköra och tillfälliga de än så länge kan tyckas vara. Låt oss därför fortsätta plantera frön i det spruckna och hoppas att Livets kraft i slutändan är starkare än Maskinen. Ingen är fri förrän alla är fria! ★

(Tack till Markus Lundström, Gabriel Kuhn, Maja Ekström, Annika Spalde, Jonathan Wiksten, Andreas Thörn och min älskade partner Sara som läst och hjälpt mig förbättra texten. Skyll dock på mig för eventuella misstag, tack. Eller på systemet...)

JONAS LUNDSTRÖM är kristen ateist och grön anarkist som bor med familj i Brickebacken, Örebro. Han är även hemmaman, textälskare och frivilligarbetare.

---

³⁶ »Occupy-rörelsen« är ett spretigt fenomen som växte fram under 2011 med inspiration från bland annat den »arabiska våren« och sociala rörelser i Sydeuropa. Offentliga gator och torg i ett stort antal städer, främst i USA, »ockuperades« av människor som försökte visa att det var möjligt att utmana samhällets sociala och ekonomiska ojämlikhet.

³⁷ Jonstad, David. 1977. *Kollaps: livet vid civilisationens slut*. Ordfront. Även Söderqvist, Johannes. 2011. *Kungen är död, leve de ofödda barnen*. Norlén och Slottner.